

SUG'URTA SOHASIGA OID TERMINLARNING LEKSIKOGRAFIK TADQIQI VA ULARNI O'QITISH MUAMMOLARI

Bustanova Gulnoza Vohidovna

University of Business and Science universitetida horijiy til va adabiyoti 2 kurs
magistr talabasi

Namangan viloyat Norin tuman 2- maktab ingliz tili fani o'qituvchisi

Gmail: Gulnozabustanova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada sug'urta sohasiga oid terminlarning leksikografik tahlili va ularni o'qitish muammolari o'rganiladi. Tadqiqot natijasida sug'urta terminlarining lug'atlardagi ta'riflari, ularning ingliz, rus va o'zbek tillarida qo'llanilishi tahlil qilindi. Qiyosiy-lingvistik tahlil natijalari ba'zi terminlarning o'zbek tilida aniq ekvivalentga ega emasligini ko'rsatdi. Pedagogik tadqiqot esa sug'urta terminlarini o'qitishda talabalar duch keladigan asosiy qiyinchiliklarni aniqlashga yordam berdi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, sug'urta terminologiyasini o'qitish samaradorligini oshirish uchun maxsus lug'atlar, metodik qo'llanmalar va ta'lim dasturlarini ishlab chiqish zarur.

Kalit so'zlar: Sug'urta terminlari, leksikografiya, qiyosiy tahlil, tarjima muammolari, ta'lim jarayoni, termin tizimi, lingvistik tadqiqot, ekvivalentlik, o'qitish metodikasi, terminologik lug'at, xalqaro terminlar.

Kirish. Sug'urta sohasi jamiyat iqtisodiy taraqqiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning terminologiyasi mazkur sohaning samarali faoliyat yuritishida muhim o'rin tutadi. Sug'urta sohasiga oid terminlarning leksikografik tadqiqi, ularning kelib chiqishi, ma'nosining o'zgarishi va qo'llanilish xususiyatlarini o'rganish nafaqat lingvistik nuqtayi nazardan, balki amaliy jihatdan ham dolzarb masalalardan biridir. Ayniqsa, xorijiy tillardan kirib kelgan sug'urta terminlarini o'zbek tiliga to'g'ri tarjima qilish va ularning tushunarli bo'lishini ta'minlash muhim vazifalardan biridir. Shu bilan birga, ushbu terminlarni ta'lim jarayonida samarali o'qitish usullari, ularni til o'rganishda tushunish va qo'llash muammolari ham o'rganilishi lozim. Ushbu maqolada sug'urta terminlarining leksikografik jihatdan tadqiq etilishi, ularning izohli lug'atlardagi o'rni hamda mazkur sohada kadrlar tayyorlashda ushbu terminlarni o'rgatishdagi qiyinchiliklar haqida so'z yuritiladi.

Adabiyotlar tahlili: Sug'urta terminologiyasining leksikografik tadqiqi bo'yicha ilmiy adabiyotlar turli yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Xususan,

lugʻatshunoslik va terminologiya boʻyicha tadqiqotlar sugʻurta sohasiga oid atamalarning kelib chiqishi, semantik taraqqiyoti hamda tarjima muammolarini yoritishga qaratilgan. Koʻplab xorijiy va mahalliy olimlar, jumladan, A. Rey, V. V. Vinogradov, Sh. S. Sirojiddinov kabi tilshunoslar terminlarning tizimli oʻrganilishi va ularning lugʻatlardagi aks etishini tadqiq qilganlar.

Sugʻurta atamalarining milliy tilga moslashuvi va ularning xalqaro standartlarga uygʻunligi masalasi ham muhim oʻrin tutadi. Shu jihatdan, Oʻzbekistonda nashr etilgan izohli lugʻatlar va iqtisodiy terminologiyaga oid qoʻllanmalar sugʻurta atamalarining aniqligi va tushunarligini taʼminlashda katta ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, sohani oʻrganish va oʻqitish jarayonida sugʻurta terminlarining aniq izohi, kontekstga mos qoʻllanilishi va tarjima muammolari haqida yozilgan ilmiy maqolalar dolzarb ahamiyatga ega. Ushbu maqolada sugʻurta terminlarining leksikografik tadqiqi boʻyicha mavjud adabiyotlar tahlil qilinib, ularning oʻqitish jarayonidagi ahamiyati yoritiladi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqot sugʻurta sohasiga oid terminlarning leksikografik jihatdan oʻrganilishi va ularni oʻqitishdagi muammolarni tahlil qilishga qaratilgan. Metodologik yondashuv sifatida lingvistik tahlil, qiyosiy tadqiqot, leksikografik tahlil va pedagogik usullar qoʻllanildi. Ushbu metodlar sugʻurta terminlarining kelib chiqishi, semantik oʻzgarishlari, lugʻatlardagi aks etishi hamda taʼlim jarayonida ularni oʻqitish muammolarini chuqur oʻrganish imkonini beradi.

Birinchiidan, *leksikografik tahlil* usuli orqali sugʻurta atamalarining izohli, ikki tilli va terminologik lugʻatlardagi aks etishi oʻrganildi. Bu usul yordamida turli lugʻatlardagi terminlarning taʼriflari solishtirilib, ularning semantik kengayishi yoki torayishi aniqlanadi. Shuningdek, terminlarning xalqaro va milliy variantlari taqqoslanib, ularning tarjima jarayonidagi noaniqliklari aniqlanadi.

Ikkinchiidan, *qiyosiy-lingvistik tahlil* usuli qoʻllanilib, ingliz va rus tillaridagi sugʻurta atamalarining oʻzbek tiliga tarjima qilinishidagi farqlar oʻrganildi. Ushbu usul terminlarning turli tillardagi maʼnaviy oʻzgarishlarini, ularning ekvivalentlarini aniqlashga xizmat qiladi. Qiyosiy tahlil natijasida ayrim terminlarning oʻzbek tiliga mos ekvivalenti yoʻqligi yoki ularning kontekstga mos tushuntirilishi zarurligi aniqlandi.

Uchinchiidan, *pedagogik tadqiqot* usuli orqali sugʻurta terminlarining taʼlim jarayonida oʻqitilishi va oʻzlashtirilishiga taʼsir etuvchi omillar tahlil qilindi. Buning uchun sugʻurta sohasi boʻyicha mutaxassislar tayyorlovchi oliy taʼlim muassasalarida foydalaniladigan darsliklar, oʻquv qoʻllanmalari va oʻqitish uslublari oʻrganildi. Shu bilan birga, talabalarning ushbu terminlarni oʻzlashtirish darajasi, ularni tushunish va

qo‘llashdagi muammolari aniqlash maqsadida so‘rovnomalar va test sinovlari o‘tkazildi.

To‘rtinchidan, *amaliy-lingvistik tahlil* yordamida sug‘urta terminlarining real hayotdagi qo‘llanilishi, biznes va huquqiy kontekstda qanday ishlatilishi tahlil qilindi. Buning uchun sug‘urta shartnomalari, qonun hujjatlari, biznes hujjatlari, ommaviy axborot vositalarida qo‘llanilgan sug‘urta terminlari tanlab olinib, ularning semantik va pragmatik xususiyatlari o‘rganildi.

Mazkur metodlarning qo‘llanilishi sug‘urta terminlarining leksikografik xususiyatlarini keng qamrovda o‘rganish va ularni o‘qitish jarayonidagi muammolarni aniqlash imkonini beradi. Tadqiqot natijalari sug‘urta terminologiyasini yanada aniqroq belgilash, ularning ta‘lim jarayonidagi qo‘llanilishini takomillashtirish va tarjima jarayonidagi noaniqliklarni bartaraf etishga xizmat qiladi.

Muhokama va natijalar. Tadqiqot natijalari sug‘urta sohasiga oid terminlarning leksikografik xususiyatlari, ularni o‘qitish muammolari va tarjima jarayonida uchraydigan qiyinchiliklarni aniqlashga qaratildi. Leksikografik tahlil shuni ko‘rsatdiki, sug‘urta atamalarining aksariyati xalqaro terminologiyadan kelib chiqqan bo‘lib, ularning ma‘nosi va qo‘llanilishi turli tillarda farq qilishi mumkin. Ayniqsa, ingliz va rus tillaridan o‘zbek tiliga o‘girilgan terminlar ba‘zan noaniq yoki kontekstga mos kelmaydigan tarjimalar bilan ifodalanmoqda.

Qiyosiy-lingvistik tahlil natijasida sug‘urta terminlarining ba‘zilari o‘zbek tilida ekvivalentga ega emasligi yoki mavjud tarjimalarning turlicha qo‘llanilishi aniqlangan. Masalan, “insurance policy” atamasi ba‘zan “sug‘urta polisi”, ba‘zan esa “sug‘urta hujjati” tarzida tarjima qilinmoqda. Bu esa atamalarning yagona standart asosida ishlatilishini talab qiladi. Shu bilan birga, ba‘zi terminlarning ingliz va rus tillarida qo‘llanilishi o‘rtasidagi farqlar ham kuzatildi. Masalan, “premium” atamasi ingliz tilida sug‘urta mukofoti ma‘nosini anglatasa, rus tilida u “страховая премия” sifatida ishlatiladi. Biroq, o‘zbek tilida ushbu termin “sug‘urta badali” yoki “to‘lov” tarzida talqin qilinishi mumkin.

Pedagogik tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, sug‘urta terminlarining ta‘lim jarayonida o‘qitilishi murakkab jarayon bo‘lib, talabalarning ularni o‘zlashtirishida qiyinchiliklar kuzatilmoqda. Ayniqsa, murakkab va ko‘p ma‘noli atamalar, masalan, “reinsurance” (qayta sug‘urtalash), “deductible” (franşiza) kabi terminlarni tushunish va ulardan to‘g‘ri foydalanish muammolari mavjud. So‘rovnomalar natijasida aniqlanishicha, talabalar ko‘pincha sug‘urta atamalarining amaliy qo‘llanilishi va real hujjatlardagi ishlatilishini tushunishda qiyinchiliklarga duch kelishadi.

Amaliy-lingvistik tahlil natijalari esa sug'urta sohasida qo'llaniladigan terminlarning ko'p hollarda rasmiy-huquqiy kontekstga ega ekanligini ko'rsatdi. Sug'urta shartnomalari, qonun hujjatlari va ommaviy axborot vositalarida foydalaniladigan terminlar ba'zida juda murakkab tuzilishga ega bo'lib, bu ularning tushunarli bo'lishini qiyinlashtiradi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, sug'urta terminlarini o'qitish samaradorligini oshirish uchun bir nechta tavsiyalar ishlab chiqildi. Birinchidan, sug'urta sohasiga oid maxsus izohli va ikki tilli lug'atlar ishlab chiqilishi lozim. Ikkinchidan, oliy ta'lim muassasalarida sug'urta terminologiyasini o'rgatish bo'yicha maxsus metodik qo'llanmalar yaratish zarur. Uchinchidan, sug'urta atamalarining standartlashtirilgan tarjimalarini ishlab chiqish va ularni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Qisqa qilib aytganda, sug'urta terminlarini leksikografik tahlil qilish va ularni o'qitish muammolarini aniqlash bo'yicha olib borilgan tadqiqot ushbu sohada mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini belgilashga xizmat qildi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot sug'urta sohasiga oid terminlarning leksikografik tadqiqi va ularni o'qitish muammolarini tahlil qilishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sug'urta terminologiyasi xalqaro va milliy omillarning ta'siri ostida shakllanadi hamda ularning ma'nosini aniq tushunish va tarjima qilish dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Leksikografik tahlil natijalariga ko'ra, sug'urta atamalari turli lug'atlardagi ta'riflar bilan farqlanishi, ba'zi terminlarning esa o'zbek tilida aniq ekvivalenti mavjud emasligi aniqlangan.

Qiyosiy-lingvistik tahlil sug'urta terminlarining ingliz, rus va o'zbek tillarida qanday o'zgarganini ko'rsatdi. Ko'p hollarda tarjimada noaniqliklar kuzatiladi, bu esa ularning yagona standart asosida ishlatilishini talab qiladi. Pedagogik tadqiqot natijalari esa sug'urta terminlarini o'qitishda talabalar duch keladigan asosiy qiyinchiliklarni aniqlash imkonini berdi. Ayniqsa, terminlarning real hujjatlar va amaliyotda ishlatilishi bo'yicha ko'nikmalar yetarlicha shakllanmaganligi kuzatildi. Tadqiqot natijalari sug'urta terminologiyasini o'qitish samaradorligini oshirish uchun maxsus izohli lug'atlar, metodik qo'llanmalar va ta'lim dasturlarini ishlab chiqish zarurligini ko'rsatdi. Kelgusida ushbu masalani chuqur o'rganish va tarjima hamda o'qitish jarayonlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov A. Sug'urta terminlarining lingvistik xususiyatlari. Toshkent: Fan, 2018. 256 b.
2. M Ubaydullaeva, Ö Semerkant. Türk halklarının edebiyat arařtırmalarının gelişim tarihi
3. Saidov B. Leksikografiya va terminologiya masalalari. Samarqand: Zarafshon, 2020. 198 b.
4. N Ubaydullayev. Memuar asar tahlili. International conference on interdisciplinary science 1 (10), 268-273, 2024
5. Rahimov D. Sug'urta tizimida atamalarni tarjima qilish muammolari. Buxoro: Buxoro nashr, 2019. 215 b.
6. M Ubaydullayeva. UDK: 494.3 o'zbek va qirg'iz adabiyotshunoslik terminlarining mavzuiy guruhlari tahlili. Ilmiy axborotnoma, 18, 0
7. Hasanov I. Chet tillardagi iqtisodiy terminlarning o'zbek tiliga adaptatsiyasi. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. 230 b.
8. NX Ubaydullayev. The depiction of the image of a creative person in autobiographical inscriptions. Current research journal of philological sciences 2 (07), 36-39, 2021
9. Nematdjonovna, M. G., & Qizi, G. N. F. (2023). Big Data Texnologiyasining Funksiyalari Va Vazifalari. Science and innovation, 2(Special Issue 3), 352-357.
10. UM Azamatovna. The History Of The Development Of The Terms Of Literary Studies Of The Turkic Peoples.
11. Гуломова, Н. Ф. (2022). Возможности Цифровой Трансформации Транспортной Отрасли В Республике Узбекистан. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 188-192.
12. Nematdjonovna, M. G., & Qizi, G. N. F. (2023). Buyumlar Interneti (Iot) Texnologiyalarining Shakllanishi. Science and innovation, 2(Special Issue 3), 37-41.